

راستی آزمایی التزام و وظایف همسران پیامبر اکرم ﷺ از منظر قرآن و تاریخ

مصطفی بیگ محمدی^۱

چکیده

شان پیامبر اکرم ﷺ باعث گردیده منتسبان ایشان نیز طبق آیات قرآن دارای جایگاه ویژه‌ای باشند. از این رو خداوند برای همسران پیامبر اکرم ﷺ احکام خاصی وضع نموده است. در واقع این افراد دارای دو بعد می‌باشند، بعدی تعلق به خودشان دارد و بعدی تعلق به جامعه. رفتار و برنامه زندگی همسران پیامبر اکرم ﷺ می‌تواند جمعی را هدایت یا عده‌ای را گمراه کند. خداوند در سوره احزاب وظایفی را برای زنان پیامبر اکرم ﷺ بیان می‌دارد. در راستی آزمایی تاریخی مواردی چون؛ گفتار نیک و شایسته، عدم تبرج و اطاعت از خدا و رسول خدا ﷺ توسط برخی از همسران پیامبر اکرم ﷺ رعایت نشده و حتی مخالفت صریح نیز با حضرت گردیده است. روش مقاله توصیفی و تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای می‌باشد.

واژگان کلیدی: همسران پیامبر اکرم ﷺ، ام‌المؤمنین، وظیفه، مخالفت.

---

۱. دانش‌پژوه سطح چهار رشته تاریخ و سیره پیامبر اکرم ﷺ.

مقدمه

نه تنها پیامبر اکرم ﷺ «اسوه» مردم است که خانواده ایشان نیز باید اسوه خانواده‌ها و زنانش مقتدای زنان با ایمان گردد. همسران رسول الله ﷺ وابسته به بیت وحی می‌باشند و آگاهیشان به لحاظ همین وابستگی از مردم بیشتر است و همچنین موقعیت حساس‌تری از نظر تأثیر گذاردن روی جامعه دارند. قرآن کریم به این نکته زنان پیامبر ﷺ را توجه داده است. مقاله حاضر در سدد بررسی وظایف همسران پیامبر ﷺ طبق آیات قرآن و پایبندی ایشان در بستر تاریخی بر این وظیفه موکول شده از طرف خداوند می‌باشد. ثمره این تحقیق راستی آزمایی پایبندی زنان پیامبر اکرم ﷺ بر حکم شرعی الهی است که آیا زنان پیامبر ﷺ حکم صریح خداوند را جامه عمل پوشاندند یا از این دستورات سرباز زدند و مخالفت کردند؟ با مرور آیات سوره تحریم می‌شود به وظایف همسران پیامبر اکرم ﷺ پی برد. خداوند در آیات قرآن از همسران پیامبر ﷺ به صورت خاص نامی نیاورده است، بلکه به صورت عام عبارت «یا نساء النبی» را بیان داشته است. نساء النبی ﷺ در این ترکیب به معنای زنان حضرت رسول ﷺ می‌باشد که در تعداد آنها اختلاف است. بنا بر مشهور برخی تعداد همسران پیامبر ﷺ را پانزده نفر بر شمرده است. پیامبر اکرم ﷺ از بین این پانزده نفر، فقط با چهار نفر ازدواج نمود است.^۱ برخی دیگر چون ابن إسحاق و مورخین معاصر تعداد همسران پیامبر ﷺ را سیزده نفر شمرده‌اند.^۲

۱. مقریزی، تقی‌الدین؛ *امتناع الاسماء*؛ ج ۶، ص ۹۲.

۲. سعید آیوب؛ *زوجات النبی ﷺ*؛ ص ۳۸.

واژه‌های مرتبط با «نساء النَّبِیِّ»

أُمُّ الْمُؤْمِنِینَ

این واژه به معنای مادر مؤمنان در سوره مبارکه احزاب به کار رفته: «النَّبِیُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِینَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ»؛ در اینجا پس از اینکه ولایت مطلقه پیامبر ﷺ بر مؤمنان یادآوری می‌گردد، تصریح می‌شود: «همسران پیامبر مادران مؤمنانند.»

ازواج

ازواج به معنای زوجه یا همسران می‌باشند و در آیات ۶ و ۲۸ و ۵۳ و ۵۹ احزاب؛ و آیه ۳ تحریم، به کار رفته است.

پیشینه پژوهش

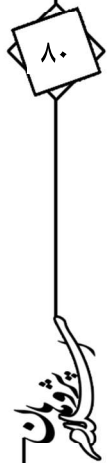
در کتب تفسیری فریقین ذیل سوره احزاب در شأن نزول آیات ۲۸ تا ۳۴ درباره وظایف همسران پیامبر ﷺ نکاتی به صورت پراکنده بیان گردیده است و در کتب تاریخی نیز این نکات گاهی تکرار و گاهی کمی بیشتر از کتب تاریخی تحلیل شده است. اما متأسفانه به صورت دسته بندی و راستی آزمایی در بستر تاریخی بیان نگردیده است. فقط حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه در تفسیر نمونه ذیل آیات ۲۸ تا ۳۴ بحثی با عنوان «قرآن و وظایف همسران پیامبر ﷺ» داشته و بیش از این به این موضوع پرداخته نشده است. منظور از وظایف همسران پیامبر اکرم ﷺ، اوامر خداوند در قرآن کریم که به صورت مستقیم آنها را مخاطب قرار داده و تکلیفی در برابر پیامبر اکرم ﷺ متوجه ایشان کرده است، می‌باشد. این تکالیف باید انجام گردد و اگر هر یک از آنان از این وظیفه خود کوتاهی کنند مانند کسانی می‌باشند که نسبت به واجبات دینی خود مرتکب نقصان و بی‌موانتی شده‌اند.^۱

۱. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ ج ۱۷، ص ۳۱۱.

این مقاله در صدد بیان این مسأله است که آیا همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عمل به آیات الهی کرده و در برابر مکر شیطان پیروز شدند یا برخی از آنان نتوانستند به پیروزی برسند و در برابر حکم الهی دچار تزلزل گردیدند. بر اساس آیات سوره احزاب (آیات ۲۸ تا ۳۴) می توان وظایف همسران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را اینگونه بیان داشت:

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَ زَوَّجْتُكَ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَ زِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأُسْرِحَنَّ سَرَا حاً جَمِيلاً * وَإِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الدَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْراً عَظِيماً * يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَ كَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيراً * وَ مَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ تَعْمَلْ صَالِحاً نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرْتَبِينَ وَ أَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقاً كَرِيماً * يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفاً * وَ قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَ لَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى وَ اقْمِنِ الصَّلَاةَ وَ آتِينَ الزَّكَاةَ وَ اطَّعْنَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ البَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمُ تَطْهِيراً * وَ اذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِّنْ آيَاتِ اللَّهِ وَ الْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفاً خَبِيراً»^۱

«ای پیامبر، به همسرانت بگو: «اگر خواهان زندگی دنیا و زینت آنید، بیایید تا مهترتان را بدهم و [خوش و] خرم شما را رها کنم.» و اگر خواستار خدا و فرستاده وی و سرای آخرتید، پس به راستی خدا برای نیکوکاران شما پاداش بزرگی آماده گردانیده است.» ای همسران پیامبر، هر کس از شما مبادرت به کار زشت آشکاری کند، عذابش دو چندان خواهد بود؛ و این بر خدا همواره آسان است.» و هر کس از شما خدا و فرستاده اش را فرمان برد و کار شایسته کند، پاداشش را دو چندان می دهیم و برایش روزی نیکو فراهم خواهیم ساخت.» ای

همسران پیامبر، شما مانند هیچ یک از زنان [دیگر] نیستید، اگر سرِ پروا دارید پس به ناز سخن مگویید تا آنکه در دلش بیماری است طمع ورزد؛ و گفتاری شایسته گوید* و در خانه‌هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیتِ قدیم زینت‌های خود را آشکار مکنید و نماز برپا دارید و زکات بدهید و خدا و فرستاده‌اش را فرمان برید. خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزدايد و شما را پاک و پاکیزه گرداند* و آنچه را که از آیات خدا و [سخنان] حکمت [آمیز] در خنله‌های شما خوانده می‌شود یاد کنید. در حقیقت، خدا همواره دقیق و آگاه است.»

گرچه آیات مذکور پیرامون همسران پیامبر ﷺ است که اگر اطاعت کنند پاداش مضاعف و اگر گناه آشکاری مرتکب شوند کیفر مضاعف دارند، این حکم در باره افراد دیگر که موقعیتی در جامعه دارند نیز صادق است. این گونه افراد تنها متعلق به خویشان نیستند، بلکه وجود آنها دارای دو بعد است، بعدی تعلق به خودشان دارد، و بعدی تعلق به جامعه و برنامه زندگی آنها می‌تولند جمعی را هدایت یا عده‌ای را گمراه کند، بنابراین اعمال آنها دو اثر دارد، یک اثر فردی و دیگر اثر اجتماعی و از این لحاظ هر یک دارای پاداش و کیفری است.

وظیفه همسران پیامبر اکرم ﷺ

با توجه به آیات ذکر شده خداوند در قرآن کریم شش وظیفه اساسی برای زنان پیامبر اکرم ﷺ بیان می‌دارد^۱ که هر یک از این وظایف برای تک‌تک آنان واجب است.

۱. عفت در بیان کلمات: خداوند می‌فرماید: به گونه‌ای هوس انگیز سخن نگوئید که بیمار دلان در شما طمع کنند؛ «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ لِلَّذِي فِي قَلْبِهِ

۱. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ ج ۱۷، ص ۳۱۱.

مرض^۱؛ «بلکه، به هنگام سخن گفتن، جدی و خشک و به طور معمولی سخن بگوئید.»

۲. گفتار نیک و شایسته: شما باید به صورت شایسته‌ای که مورد رضای خدا و پیامبر ﷺ و توأم با حق و عدالت باشد، سخن بگوئید. «وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا».

۳. عدم تبرج: شما در خانه‌های خود بمانید و همچون جاهلیت نخستین، در میان جمعیت ظاهر نشوید و اندام و وسائل زینت خود را در معرض تماشای دیگران قرار ندهید «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى»؛ «قَرْنَ» از ماده «وقار» به معنی سنگینی است،^۱ و کنایه از قرار گرفتن در خانه‌ها است. بعضی نیز احتمال داده‌اند: از ماده «قرار» بوده باشد که از نظر نتیجه تفاوت چندانی با معنی اول نخواهد داشت. «تَبَرَّجَ» به معنی آشکار ساختن زینت در برابر مردم است، و از ماده «برج» گرفته شده که در برابر دیدگان همه ظاهر است.^۲

۴. اقامه نماز: «أَقِمْنَ الصَّلَاةَ».

۵. پرداخت زکات: «آتِينَ الزَّكَاةَ».

۶. اطاعت از خدا و رسول خدا ﷺ: «أَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ».

شان نزول آیات

همسران پیامبر ﷺ بعد از پاره‌ای از غزوات که غنائم سرشاری در اختیار مسلمین قرار گرفت تقاضاهای مختلفی از پیامبر ﷺ در مورد افزایش نفقه یا لوازم گوناگون زندگی داشتند، طبق نقل بعضی از تفاسیر، «ام سلمه» از پیامبر اکرم ﷺ کنیز خدمتگزاری تقاضا کرد و «میمونه» حله‌ای خواست، و «زینب» بنت جحش پارچه مخصوص یمنی و «حفصه» جامه مصری، «جویریة» لباس مخصوص خواست، و «سوده» گلیم خیبری! خلاصه هر کدام درخواستی نمودند.

۱. ابن فارس، أحمد؛ معجم مقاییس اللغة؛ ج ۵، ص ۷۶.

۲. همان؛ ج ۱، ص ۲۳۸.

پیامبر اکرم ﷺ که می دانست تسلیم شدن در برابر اینگونه درخواستها که معمولاً پایانی ندارد چه عواقبی برای بیت نبوت در بر خواهد داشت، از انجام این خواستهها سر باز زد و یک ماه تمام از آنها کناره گیری نمود، تا اینکه آیات فوق نازل شد و با لحن قاطع و در عین حال توأم با رأفت و رحمت به آنها هشدار داد که اگر زندگی پر زرق و برق دنیا می خواهید می توانید از پیامبر اکرم ﷺ جدا شوید و به هر کجا می خواهید بروید، و اگر به خدا و رسول خدا ﷺ و روز جزا دل بسته اید و به زندگی ساده و افتخارآمیز خانه پیامبر اکرم ﷺ قانع هستید، بمانید و از پادشاهای بزرگ پروردگار برخوردار شوید.^۱ به این ترتیب پاسخ محکم و قاطعی به همسران پیامبر اکرم ﷺ که دامنه توقع را گسترده بودند، داد و آنها را میان «ماندن» و «جدا شدن» از او مخیر ساخت.

سعادت ابدی یا زرق و برق مادی

در آیات نخست این سوره خداوند تاج افتخاری بر سر زنان پیامبر ﷺ زده و آنها را به عنوان «ام المؤمنین» (مادر مؤمنان) یاد می کند، همیشه شان حساس، وظائف سنگینی نیز همراه دارد. آیا ممکن است زنان پیامبر ﷺ ام المؤمنین باشند، ولی قلبشان در گرو زرق و برق دنیا باشد؟ پندارند که اگر غنائم مسلمین همچون همسران پادشاهان بهترین قسمت های غنائم را به خود اختصاص دهند، و چیزی که با جانبازی و خون های پاک شهیدان به دست آمده تحویل آنان گردد، در حالی که در گوشه و کنار افرادی، در نهایت عسرت زندگی می کنند. گروهی از مهاجر به مدینه آمده بودند بر صُفّه شب را تا به صبح می گذراندند و خانه ای نداشتند، در چنین شرائطی هرگز پیامبر ﷺ اجازه نخواهد داد زنانش چنین توقعاتی داشته باشند.^۲

۱. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ ج ۱۷، ص ۲۷۹.

۲. همان؛ ج ۱۷، ص ۲۸۰.

از روایات استفاده می‌شود که حتی بعضی از آنان خشونت سخن را با پیامبر ﷺ به آن حد رساندند که گفتند: لعلک تظن ان طلقتنا لا نجد زوجا من قومنا غیرک.^۱ تو گمان می‌کنی که اگر ما را طلاق دهی همسری غیر از تو در میان قوم و قبیله خود نخواهیم یافت.

اینجا است که پیامبر ﷺ به فرمان خدا مامور می‌شود با قاطعیت تمام با این مسأله برخورد کند و برای همیشه وضع خود را با آنها روشن سازد. به هر حال نخستین آیه از آیات فوق، پیامبر ﷺ را مخاطب ساخته می‌گوید:

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَ أَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمْتَعْنَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا».

«ای پیامبر به همسرانت بگو: اگر شما زندگی دنیا را می‌خواهید، و طالب زینت آن هستید، بیائید هدیه‌ای به شما دهم، و شما را به طرز نیکویی رها کنم، بی‌آنکه خصومت و مشاجره‌ای در کار باشد.»

«امتعنن» از ماده «متع» منظور از آن هدیه‌ای است که با شؤون زن متناسب باشد است.^۲ منظور این است که مقدار مناسبی بر مهر بیفزاید و یا اگر مهریه‌ای تعیین نشده هدیه شایسته‌ای به آنها بدهد به طوری که راضی و خشنود گردند، و جدایی آنها در محیط دوستانه انجام پذیرد. «سراح» از ماده «سرح» گاه به‌عنوان کنایه از طلاق دادن نیز می‌آید «تسریح الشعر» به شانه زدن مو گفته می‌شود که در آن نیز معنی رهایی افتاده است.^۳ منظور از «سراح جمیل» در آیه مورد بحث رها کردن زنان توأم با نیکی و خوبی و بدون نزاع و قهر است. مفسران و فقهای بحث مشروحو دارند که منظور آیه چیست؟ آیا پیامبر ﷺ زنان خود را مخیر میان ماندن و جدا شدن کرد و اگر آنها جدایی را انتخاب می‌کردند، خود طلاق محسوب

۱. یوسفی غروی، محمدهادی؛ موسوعة التاريخ الإسلامي؛ ج ۳، ص ۷۶.

۲. ابن فارس، أحمد؛ معجم مقاییس اللغة؛ ج ۵، ص ۲۹۳.

۳. همان؛ ج ۳، ص ۱۵۷.

می‌شد و نیازی به اجرای صیغه طلاق نداشت؟ یا اینکه منظور این بوده که آنها یکی از دو راه را انتخاب کنند، اگر جدایی را انتخاب می‌کردند پیامبر ﷺ اقدام به اجرای صیغه طلاق می‌فرمود، و گرنه به حال خود باقی می‌ماندند.

تعبیر «أَسْرَحُكُنَّ» (من شما را رها سازم) ظهور در این دارد که پیامبر ﷺ اقدام به جدا ساختن آنها می‌فرمود، به خصوص اینکه ماده «تسریح» به معنی طلاق در جای دیگر از قرآن مجید به کار رفته است (سوره بقره: ۲۲۹).^۱ در آیه بعد می‌افزاید:

«وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ لْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا»

«اما اگر شما خدا و پیامبرش را می‌خواهید و سرای آخرت را، و به زندگی ساده از نظر مادی و احیاناً محرومیت‌ها قانع هستید، خداوند برای نیکوکاران شما پاداش عظیم آماده ساخته است.»

خداوند تکلیف همسران پیامبر ﷺ را که باید الگو و اسوه زنان با ایمان باشند برای همیشه روشن ساخت، داشتن زهد و پارسایی و بی‌اعتنایی به زرق و برق و تجملات دنیا، و توجه خاص به ایمان و عمل صالح و معنویت، اگر چنین هستند بمانند و مشمول افتخار بزرگ همسری رسول خدا ﷺ باشند، و گرنه راه خود را در پیش گیرند و از او جدا شوند! گر چه مخاطب در این سخنان، همسران پیامبرند، ولی محتوای آیات و نتیجه آن، همگان را شامل می‌شود، مخصوصاً کسانی که در مقام رهبری خلق و پیشوایی و تاسی مردم قرار گرفته‌اند، آنها همیشه بر سر دو راهی قرار دارند، یا استفاده از موقعیت ظاهری خویش برای رسیدن به زندگی مرفه مادی و یا تن در دادن به محرومیت‌ها برای نیل به رضای خدا و هدایت خلق.

۱. جواهری، محمدحسن؛ جواهر الکلام؛ ج ۲۹، ص ۱۲۲.

خداوند درباره مسئولیت آنها می گوید:

«يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنِ يَاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ
ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكُمْ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا».

«ای زنان پیامبر! هر کدام از شما گناه آشکار و معصیت فاحشی انجام دهد عذاب او دو چندان خواهد بود، و این برای خدا آسان است.»

شما در خانه وحی زندگی می کنید، آگاهی شما با توجه به تماس دائم با پیامبر خدا ﷺ از توده مردم بیشتر است، دیگران به شما نگاه می کنند و اعمالتان سرمشقی است برای آنها، بنابراین گناهتان در پیشگاه خدا عظیم تر است چرا که هم ثواب و هم عذاب بر طبق معرفت و میزان آگاهی و همچنین تأثیر آن در محیط داده می شود، شما هم سهم بیشتری از آگاهی دارید و هم موقعیت حساس تری از نظر تأثیر گذاردن روی جامعه.

اعمال خلاف شما از یک سو پیامبر ﷺ را آزرده خاطر می سازد و از سوی دیگر به حیثیت او لطمه می زند و این خود گناه دیگری محسوب می شود و مستوجب عذاب دیگری است. منظور از «بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ» گناهان آشکار است و می دانیم مفاسد گناهانی که از افراد با شخصیت سر می زند بیشتر در زمانی خواهد بود که آشکارا باشد.

اما اینکه می فرماید: «این کار بر خدا آسان است». اشاره به این است که هرگز گمان نکنید که مجازات کردن شما برای خداوند مشکلی دارد، و ارتباطتان با پیامبر اسلام ﷺ مانع از آن خواهد بود، آن گونه که در میان مردم معمول است که گناهان دوستان و نزدیکان خود را نادیده یا کم اهمیت می گیرند، نه چنین نیست این حکم با قاطعیت در مورد شما اجرا خواهد شد.

اما در نقطه مقابل «وَمَنْ يَقْنُتْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَ أَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا»؛ «هر کس از شما در برابر خدا و پیامبر خضوع و اطاعت کند و

عمل صالحی بجا آورد پاداش او را دو چندان خواهیم داد، و روزی پر ارزشی را برای او فراهم ساخته‌ایم». «یقنت» از ماده «قنوت» یعنی اطاعت توأم با خضوع و ادب و قرآن به آنها گوشزد می‌کند که هم مطیع فرمان خدا و پیامبر باشند و هم شرط ادب را کاملاً رعایت کنند. معنی «رزق کریم» تمام مواهب معنوی و مادی را در بر می‌گیرد و تفسیر آن به بهشت به خاطر آن است که بهشت کانون همه این مواهب است.

آیات فوق درباره همسران پیامبر ﷺ سخن می‌گوید، اگر اطاعت خدا کنند پاداش مضاعف و اگر گناه آشکاری مرتکب شوند کیفر مضاعف خواهند داشت. از آنجا که ملاک اصلی داشتن شخصیت اجتماعی است، حکم در باره افراد دیگر که موقعیتی در جامعه دارند نیز صادق و لازم الاجرا است. افراد ممتاز تنها متعلق به خویشان نیستند، وجود آنها دارای دو بعد تعلق به خودشان و بعدی تعلق به جامعه است، رفتار آنها می‌تواند جمعی را هدایت یا عده‌ای را گمراه کند.^۱

التزام یا عدم التزام بر آیات توسط همسران پیامبر ﷺ

بی‌شک تقید بر دستور خداوند برای همسران پیامبر ﷺ واجب و مخالف با آن حرام می‌باشد. اکثر دستورات خداوند را همسران پیامبر ﷺ جاهه عمل پوشانده‌اند، اما برخی از ایشان، بعضی از اوامر سرپیچی کرده‌اند. اکنون به برخی از سرپیچی‌های همسران پیامبر اکرم ﷺ اشاره می‌شود.

اذیت پیامبر اکرم ﷺ

بعضی از همسران رسول خدا ﷺ گاهی با آن حضرت برخوردهای شدیدی داشته‌اند؛ به طوری که منجر به تردید در نبوت آن حضرت شده و این را با پرخاش بیان می‌داشتند. این برخوردها آن قدر تند بوده است که پدران این خانم‌ها را نیز عصبانی می‌کرد و در مواردی منجر کتک می‌زدن می‌شد.^۲

۱. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ ج ۱۷، ص ۲۸۵.

۲. احمد، ابویعلی؛ مسند ابی یعلی؛ ج ۸، ص ۱۲۹، ح ۴۶۷۰.

نعمان بن بشیر نقل کرده است که در یکی از روزها، «ابوبکر» برای تشرّف به حضور رسول اکرم ﷺ در منزلشان اجازه می‌خواست که در این وقت صدای عایشه را شنید که فریاد می‌زند! به خدا سوگند! اینک متوجه شدم که علی رضی الله عنه از پدر من و از خود من در نزد تو محبوب‌تر است. ابوبکر به دخترش عایشه حمله برد تا سیلی به رخسارش بزند و به او گفت: ای دختر فلانه! می‌بینم که تو بر سر رسول خدا ﷺ فریاد می‌زنی! رسول خدا ﷺ در این حلت جلوی ابوبکر را گرفت. ابوبکر، خشمگین شد و از منزل بیرون رفت.^۱

«... عمر بن خطاب می‌گوید: نزد عایشه رفتم، گفتم: ای دختر ابوبکر! کارت به آنجا رسیده است که رسول خدا ﷺ را اذیت می‌کنی؟ گفت: ای پسر خطاب! تو با من چه کار داری؟ دختر خودت را نصیحت کن! عمر می‌گوید: نزد حفصه رفتم و گفتم: چرا پیامبر خدا ﷺ را اذیت می‌کنی؟ به خدا سوگند خودت می‌دانی که رسول خدا ﷺ تو را دوست ندارد و اگر من نبودم تو را طلاق می‌داد...»^۲

افشای راز پیامبر ﷺ

فاش کردن راز پیامبر α خاطر نبی مکرم ﷺ را آزرده و این ماجرا آن‌چنان در قلب پیامبر ﷺ تأثیر منفی گذاشت که خداوند به دفاع از او پرداخت و حمایت جبرئیل و مؤمنان صالح و فرشتگان دیگر را نیز اعلام می‌کند. نبی مکرم ﷺ سری از اسرار خود را نزد یکی از زنان خود (حفصه) بیان کرده و به وی سفارش کرد که این مطلب را به کسی نگوید. ولی حفصه بر خلاف دستور حضرت، آن سر را به دیگری گفت و قسمتی از آن سر را فاش کرد.^۳ «وَ إِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَ بِهِ وَ أظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَ أَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَلَّتْ:

۱. ابو المحاسن، یوسف بن موسی؛ *المعتصر من المختصر من مشكل الآثار*؛ ج ۲، ص ۳۵۵.

۲. نیشابوری، مسلم بن حجاج؛ *صحیح مسلم*؛ ج ۲، ص ۱۱۰۵.

۳. بخاری، محمد بن مسلم؛ *الصحیح بخاری*؛ ج ۵، ص ۲۰۱۶.

مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ^۱؛ «(به خاطر بیاورید) هنگامی را که پیامبر یکی از رازهای خود را به بعضی از همسرانش گفت، ولی هنگامی که وی آن را افشا کرد و خداوند پیامبرش را از آن آگاه ساخت، قسمتی از آن را برای او بازگو کرد و از قسمت دیگر خودداری نمود؛ هنگامی که پیامبر همسرش را از آن خبر داد، گفت: «چه کسی تو را از این راز آگاه ساخت؟» فرمود: «خداوند عالم و آگاه مرا باخبر ساخت.»^۱

در آیه بعد می‌فرماید:

«إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ.»^۲

«اگر شما (همسران پیامبر) از کار خود توبه کنید (به نفع شماست، زیرا) دل‌هایتان از حق منحرف گشته؛ و اگر بر ضد او دست به دست هم دهید، (کاری از پیش نخواهید برد) زیرا خداوند یاور اوست و همچنین جبرئیل و مؤمنان صالح، و فرشتگان بعد از آنان پشتیبان اویند.»^۲

برخی بر این عقیده‌اند که پیامبر با حفصه رازش را در میان گذاشت. بعضی

باور دارند که پیامبر رازش را با عایشه در میان گذاشت.^۳

جنگ جمل

جنگ جمل نمونه کامل مخالفت با آیات قرآن است. طبق تاریخ مشهور مسلمین ام‌المؤمنین عایشه در برابر امیرالمؤمنین علی عليه السلام تبرج کرد.^۴ بخاری در کتاب الصحیح خود این کار را در بخش «الفتن» آورده است، به تعبیر عمار بن

۱. سوره تحریم؛ ۳.

۲. سوره تحریم؛ ۴.

۳. طباطبایی، سید محمدحسین؛ المیزان؛ ج ۱۹، ص ۵۵۴.

۴. واقدی، محمد بن سعد؛ الطبقات الکبری؛ ج ۸، ص ۱۶۰.

یاسر این عمل ایشان فتنه‌ای بوده که متأسفانه خود او و دیگر مسلمین درگیر آن شدند.^۱ امام علیه السلام در نامه‌ای به عایشه نیز هشدار داد (ای عایشه) برخلاف دستور قرآن از خنلنه‌اش بیرون آمده و به بهلنه اصلاح بین مردم و خون‌خواهی عثمان، لشکرکشی کرده و خود را گرفتار گناهی بزرگ ساخته‌ای.^۲ در جنگ جمل حضرت علی علیه السلام ابن عباس را به سمت عایشه فرستاد که او را به مدینه باز گردد. هنگامی که ابن عباس بر عایشه وارد شد، عایشه دو بار گفت: در فهم سنت به خطا رفتی، ای ابن عباس! بی اجازه وارد خنلنه‌ام شدی و بدون اذنم بر لثائیه من نشستی. ابن عباس جواب داد: ما سنت را به تو آموختیم. اینجا خانه تو نیست. خانه تو آن جاست که پیامبر خدا^۳ تو را در آن به جای گذاشت و قرآن به تو دستور داد در آن بنشینی.^۳

از آن جمله ام سلمه بود که وقتی عایشه تصمیم گرفت به سوی بصره حرکت کند نامه‌ای به شرح زیر برای او نوشت: از ام سلمه همسر پیامبر به عایشه ام‌المؤمنین: سلام بر تو، خدایی را که جز او خدایی نیست می‌ستایم. اما بعد، تو رابط میان رسول خدا و امتش هستی و حجاب تو برای حفظ حرمت او زده شده است. قرآن دنباله لباس تو را جمع کرده پس آن را پهن مکن و بچه شترهایت را سکنی داده پس آنها را روانه صحرا نکن، خداوند پشت سر این امت است. اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌دانست جهاد به عهده زنان نهاده شده به تو سفارش می‌کرد، اما تو سرکشی کردی، تکبر ورزیدی؟ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم تو را از راه افتادن در شهرها نهی کرد. ستون دین اگر کج شود به وسیله زنان راست نمی‌گردد و اگر شکافی در آن پدید آید به دست آنها ترمیم نمی‌شود نهایت تلاش و کوشش [خواسته شده از] زنان بستن چشم‌ها از گناه و کوتاه کردن صدایشان و حفظ حیا و عفت

۱. بخاری، محمد بن مسلم؛ *الصحيح بخاری*؛ ج ۸، ص ۹۷. ابن حجر؛ *فتح الباری*؛ ج ۱۳، ص ۴۹.

۲. *نهج البلاغه*؛ خ ۱۷۱.

۳. یعقوبی، ابن ابی‌واضح؛ *تاریخ یعقوبی*؛ ج ۲، ص ۱۸۳.

و جمع کردن دنباله‌های لباسشان و با حجب و شرم راه رفتن است. اگر در یکی از این بیابان‌ها رسول خدا با تو برخورد کند در حالی که شترت را به سرعت از یک آبخور به آبخور دیگر می‌رانی، به او چه خواهی گفت؟ تو پرده حرمت او را به کناری زدی و دو سفارش او را ترک کردی. اعمال تو در محضر خداست و به سوی رسولش باز خواهی گشت به خدا قسم من اگر به این راه تو بروم و سپس به من گفته شود: «ام سلمه! داخل بهشت شو» باز حیا می‌کنم با محمد ﷺ. ملاقات کنم در حالی که حجابی را که او برای من زده است هتک کرده باشم. خانه‌ات را پناهگاه خود و پهنه شرم و حیا را قبرت قرار ده تا او را به همین حال دیدار کنی که اگر به آن پای بند باشی بیش از همه حال مطیع خداوندی و مادامی که در آن ثابت قدم هستی بیش از همه وقت یاور دین هستی. و اگر سخنی از رسول خدا را که می‌دانی، به تو یادآور شوم همچون نیش زدن ماری سیاه و سفید گزیده خواهی شد. و السلام.^۱

عمارة بن عمیر می‌نویسد: وقتی عایشه آیه «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ...»^۲؛ «(و در خانه هایتان بنشینید) را تلاوت می‌کرد، چنان می‌گریست که روسری‌اش خیس می‌شد.» محمد بن قیس روایت کرده که: [روزی] جنگ جمل به یاد عایشه آمد و گفت: آیا هنوز مردم از جنگ جمل سخن می‌گویند؟ گفتند: آری! گفت: دوست داشتم در خانه می‌نشستم - چنان که دیگران نشستند - و این برای من دوست داشتنی‌تر بود از اینکه از پیامبر خدا ده فرزند می‌داشتم و تمامی آنان، مانند عبدالرحمان بن حارث بن هشام بودند.^۳

۱. یعقوبی، ابن ابی‌واضح؛ تاریخ یعقوبی؛ ج ۲، ص ۱۸۰.

۲. واقفی، محمد بن سعد؛ الطبقات الکبری؛ ج ۸، ص ۸۱.

۳. جزری، عزالدین؛ أسد الغابه؛ ج ۳، ص ۴۲۹، رقم ۳۲۸۳.

نتیجه‌گیری

بنا بر پژوهش حاضر خداوند در سوره احزاب شش وظیفه برای زنان پیامبراکرم علیهم‌السلام بیان می‌دارد که عبارتند از:

۱. عفت در بیان کلمات؛

۲. گفتار نیک و شایسته؛

۳. عدم تبرّج؛

۴. اقامه نماز؛

۵. پرداخت زکات؛

۶. اطاعت از خدا و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم.

عمل به این وظایف برای هر یک از آنان واجب بوده است. گرچه بعضی از اوامر خداوند در قرآن توسط همسران پیامبر جامه عمل پوشیده، ولی بر اساس این تحقیق مواردی چون؛ عفت در بیان کلمات، عدم تبرّج و اطاعت از خدا و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم توسط برخی از همسران پیامبراکرم علیهم‌السلام نقض شده است.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم، ترجمه: محمد مهدی فولادوند.

** نهج البلاغه.

۱. ابن حجر؛ فتح الباری؛ لبنان: بیروت، دارالمعرفة للطباعة والنشر، [بی تا].
۲. ابن فارس، أحمد؛ معجم مقاییس اللغة؛ قم: مکتب الاعلام الاسلامی، اول، ۱۴۰۴ق.
۳. احمد، ابویعلی؛ مسند ابی یعلی؛ تحقیق: حسین سلیم اسد، ط ۱، دمشق: دارالمأمون للتراث، ۱۴۰۴ق.
۴. آیوب، سعید؛ زوجات النبی ﷺ؛ بیروت: دارالهادی للطباعة والنشر والتوزیع، ۱۴۱۷ق.
۴. بخاری، اسماعیل؛ الصحيح البخاری؛ بیروت: دارالفکر للطباعة والنشر والتوزیع، ۱۴۰۱ق.
۵. جزری، عزالدین؛ أسد الغابة فی معرفة الصحابة؛ بیروت: دار الفکر، ۱۴۰۹ق.
۶. جواهری، محمدحسن؛ جواهر الکلام؛ طهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۶۵.
۷. سیوطی، جلال الدین؛ الدر المنثور؛ بیروت: دار الفکر، [بی تا].
۸. طباطبائی، محمدحسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ترجمه: موسوی همدانی، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم، ۱۳۷۴ ش.
۹. محمد بن سعد؛ الطبقات الكبرى؛ تحقیق: محمد عبدالقادر عطا؛ بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۰ق.
۱۰. محمدهادی، یوسفی غروی؛ موسوعة التاریخ الإسلامی؛ قم: مجمع الفکر الإسلامی، ۱۴۱۷ق.
۱۱. مسلم بن حجاج؛ الصحيح المسلم؛ بیروت: دار احیاء الکتب العربیة، [بی تا].
۱۲. مقریزی، تقی الدین؛ امتاع الاسماع بما للنبی من الأحوال و الأموال و الحفدة و المتاع؛ تحقیق: نمیسی، محمد عبدالحمید، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۲۰ق.
۱۳. ناصر، مکارم شیرازی؛ تفسیر نمونه؛ تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۷۴ش.
۱۴. یوسف بن موسی، ابوالمحاسن؛ المعتصر من المختصر من مشكل الآثار؛ بیروت: مکتبة سعدالدین، [بی تا].
۱۵. یعقوبی، احمد بن ابواضح؛ تاریخ الیعقوبی؛ قم: مؤسسه نشر فرهنگ أهل بیت علیهم السلام، ۱۴۰۷ق.

